

Тијана Балек*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за славистику

УДК 811.16/.17367
821.163.41.09 Andrić I. (=161.2)
821.163.41.09 Andrić I. (=161.1)
doi: 10.19090/rs.2022.6.155-169
оригиналан научни рад
примљен 29.10.2022.
прихваћено за штампу 01.12.2022.

О ВРЕМЕНСКОЈ (НЕ)ЛОКАЛИЗОВАНОСТИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА НА ПРИМЕРУ АНДРИЋЕВЕ ПРИПОВЕТКЕ „АСКА И ВУК” И ПРЕВОДА НА РУСИНСКИ И РУСКИ ЈЕЗИК**

Активности (као и стања), посматрано из перспективе говорника који време процењује управо у односу на тренутак у којем говори о одређеној појави, могу се налазити у једном од три временска плана – прошлом, садашњем или будућем. Овај податак непрецизно дефинише ту активност на оси времена јер је за такво одређење потребно установити, поред времена реализације предиката, и друге релевантне граматичке и синтаксичке особине не само глагола, него и субјекта, објекта, адвербијала и др. елемената, будући да је временска локализација комплексно неграматикализовано поље. Поред кратког прегледа литературе посвећене датом проблему, у раду дајемо одређена запажања у погледу (не)локализованости специфична за грађу приповетке И. Андрића *Аска и вук*, те превода овог дела на русински и руски језик.

Кључне речи: временска локализација, временска нелокализација, субјекти, глаголски вид, српски, руски и русински језик.

1. Уводне напомене. Рад је посвећен сагледавању семантичке категорије временске локализованости / нелокализованости у српском, русинском и руском језику на материјалу приповетке И. Андрића *Аска и вук*¹ код глаголских облика реализованих уз морфему *се*, на чијем се примеру настоји сагледати реализација и функционалне специфичности ове

* tijana.balek@ff.uns.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (бр. 178004) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

¹ Прецизни библиографски подаци о изворима налазе се на крају рада; број страница се не наводи уколико је реч о електронској публикацији када је таква информација недоступна.

темпоралне категорије. У првом делу рада даје се кратак преглед теоријских становишта уз навођење примера из корпуса тамо где је то могуће, а у другом представљамо специфичности ексцерпираниог материјала на које, према нашим запажањима, није до сада, макар не експлицитно, указивано у литератури.²

Анализирајем семантичким категоријама одражава се објективна реалност из угла говорника или, ако је реч о књижевном делу, из угла наратора, када се временска локализација испољава кроз *хронометричко*, *догађајно* и *процесуално* време (Varlamova, 2017). Дистинкција локализације и нелокализације започиње на раном узрасту: прва се може дефинисати и као радња фиксирана за одређену тачку на временској осци, а потоња као понављање радње, чијем усвајању, са аспекта онтогенезе говора, претходи фаза употребе глагола у говору, али без диференцирања темпорално-аспектуалне семантике (Aharikina, 2007: 49–50).

2. Временска (не)локализованост кроз одабрану литературу. Анализирана семантичка категорија обухвата јединство супротстављених значења (1) *конкретности* односно *одређености* активности или ситуације у целини у једностраном протоку времена, везана за одређени тренутак или период у прошлости, садашњости или будућности (Smirnov, 2011a: 76); и, с друге стране, (2) *неконкретности*, *неодређености* у наведеном смислу, тј. ради се о уобичајености или временској уопштености (Smirnov, 2010a: 218), апстрахованости радње и, шире, ситуације у односу на конкретни тренутак или временски одељак (Smirnov, 2011a: 76).³

Поред темпоралних специфичности предиката, важни фактори идентификације (не)локализоване ситуације могу бити и други реченични чланови, укључујући субјекат и објекат, али важи и обрнуто – тј. да констатација понављања, учесталости или типичности радње претпоставља одређену карактеризацију субјекта (Smirnov, 2010a: 218). Наиме, уобичајеност, једна од манифестација нелокализованости, може и не мора укључивати генерализацију субјекта и објекта, док је за временску уопштеност генерализација ових двају елемената обавезна. Стога,

² Што показује да су овде дате тек почетне напомене о проблему, те да ово питање и изнесени наводи треба да буду подробније истражени.

³ И. Смирнов је указао на несугласице које постоје у погледу термина и садржинске структуре локализованости / нелокализованости у русистичкој литератури (в. Smirnov, 2011a: 75–83).

локализованост дефинише место одређених активности или процеса на једносмерној временској оси (подразумева асиметричност и неповратност времена); док нелокализованост обухвата процесе који се понављају са већим или мањим степеном регуларности (Bondarko, 1987: 211).

2.1. Посматрана на категоријалном нивоу, (не)локализованост, будући да је карактеристична за сваки исказ⁴, идентификује се помоћу различитих средстава, а није занемарива ни интерпретативна компонента. Уз то, реализација посматране категорије зависна је од сложености конкретне реченичне структуре, а понекад се реализују обе – присутна су два предиката, граматички прилагођена двама типовима субјеката (конкретном и генеричком): (1) а) *Иако није ништа знао о тој теми, [он] гледао га је с таквим самопоуздањем како обично гледају људи који се у све разумеју*; б) *Гоч не знал ніч о тей теми, [вон] патрел на нго з таким самодовиријом як звичайно патра людзе хтори ше до шицкогo розумя*⁵; в) *Хотя он ничего не знал об этой теме, он смотрел на него с такой самоуверенностью, с какой обычно смотрят люди, разбирающиеся во всём* (примери наши⁶).

2.2. Локализованост односно нелокализованост у времену не показује зависност од временског плана⁷ у којем се одређена активност реализује, стога што у оквиру истог временског плана, нпр. прошлог времена, одређена активност може бити како локализована тако и нелокализована – тада се помоћу вида глагола може лоцирати активност на временској оси, будући да свршени вид показује снажну тенденцију саодношења са локализованом, посебно у прошлом времену; док се несвршени вид подједнако користи и за означавање локализованих и нелокализованих ситуација (Bondarko, 2007: 39). Уп.: (2) а) *Она је тада погрешила. // Она је често грешила*; б) *Вона теде погришела. // Вона често гришела*; в) *Она ошиблась тогда. // Она часто ошибалась*. Наиме, у наведеном примеру обе ситуације су у прошлости (прва је локализована, док

⁴ Не мора нужно бити идентификована помоћу предиката, поготово ако се узме у обзир да постоје предикати који су искључиво нелокализовани (нпр. глаголи понашања), што је условљено њиховим лексичким и видским особинама – класа *imperfectiva tantum* (Mathanova, 2012: 32, 33, 38).

⁵ Срдачно захваљујем колегиници Ани Римар Симуновић на преводу примера, који нису из корпуса, на русински језик.

⁶ Као и сви остали примери који нису из корпуса, или није наведено друкчије.

⁷ Према И. Смирнову, одређена глаголска времена могу означити нелокализованост, док за значење локализованости нема ограничења (Smirnov, 2010b).

друга није), а разлика се састоји у виду наведених глагола те у детерминантама *тада* / *теди* / *тогда* и *често* / *часто* / *често*, којима се означава локација у прошлости везана за извршење радње означене предикатом, тј. понављање.

Поред глаголског вида, важан фактор је и повезаност конкретности/уопштености са бројем субјеката и објеката – уз конкретни субјекат радња може бити и конкретна и типична (за тај субјекат), али без могућности достизања највишег степена генерализације, који се остварује једино уз генерички субјекат, одговарајућу класу субјеката или апстрактне појаве (Plotnikova, 2012: 136).

Примери који следе у обе ситуације садрже глагол несвршеног вида *пити* (или његове аналогоне) у 3. лицу једнине садашњег времена. Међутим, прва ситуација је локализована у времену, а друга, где је реч о генеричком објекту, није временски одређена већ има значење узуалности: (3) а) *Она није лек*; б) *Вона ниє лік*; в) *Она приймаєт лекарство*. // (4) а) *Она није лекове*; б) *Вона ниє ліки*; в) *Она приймаєт лекарства*. Дакле, будући да се не реализује генерички субјекат, не постиже се највиши степен генерализације (предикација општег типа) него само реферисање о конкретној или пак узуалној активности. Међутим, уколико је у исказу присутан генерички субјекат, могућа је једино реализација опште, временски недефинисане активности: (5) а) *Сваки човек има неке проблеме* (б) *Кажди човек ма даяки проблеми*; в) *У каждого человека какие-то проблемы*; (6) а) *Ко дође, добродошао је* (б) *Хто придзе, привитає го* [будзе привитани]; в) *Добро пожаловать*; (7) а) *Сваког чуда три дана доста* (б) *Кажде чудо – три дні*; в) буквално⁸: *Хватит любого чуда на три дня*.

2.3. Будући да је нелокализација сложенија⁹ у односу на локализацију, разликују се неколике врсте (Bondarko, 1987: 217–221): (1)

⁸ Адекватан идиоматски еквивалент би био *Блины, и то надоедают*.

⁹ Уп. различите типове квалитативне нелокализације које издваја Н. С. Смирнов: (1) *облигаторна квалитативност*, која се реализује једино у ситуацији потпуне уопштености уз актуелизовање значења одређене особине карактеристичне за субјекте одговарајуће класе; (2) *детерминисана квалитативност* – компонента по којој се субјекти издвајају од других субјеката из истоветне класе експлицирана је у исказу; (3) *ситуација нерашчлањене квалитативности*, где се актуелизује сема типичности субјектно-предикатско-објекатских односа; (4) *ванвременско-потенцијална ситуација* – међусобни утицај нелокализованости и потенцијалности (Smirnov, 2010a: 220–224).

*Просто понављање*¹⁰ – неузуално неограничено понављање активности унутар конкретне епизоде (нелокализованост је ограничена временским интервалом, тј. укључена у ширу ситуацију временске локализованости), на основу чега у датом типу ситуације удружено делују механизми и нелокализованости и локализованости (Smirnov, 2011c: 177), стога је важна видска семантика глагола (и глаголских облика – Т. Б.) у функцији предиката, а субјекат је искључиво конкретни: (8) а) *Погледај, он само отвара и затвара прозор.* // б) *Види, он само отвара и затвара прозор;* (9) а) *Патъ, вон лем отвера и завера облак.* // б) *Патъ, вон лем отвера и завера облак;* (10) а) *Посмотри, он постоянно открываает и закрывает окно.* // б) *Смотри, он постоянно открываает и закрывает окно.* У зависности од постојања показатеља понављања у исказу, којима се карактерише интервал између одређених понављаних активности, разликују се ситуације карактеризованог и некарактеризованог понављања (в. више код Smirnov, 2011b: 61–65).

(2) *Узуалност (убичајеност)* карактеристична је по томе што се, осим понављања одређеног догађаја, даје и његова оцена, а субјекти могу бити и генерички и конкретни: (11) а) *Морала је да понавља покрете, а бојала се да понављањем не изгубе од своје снаге и привлачности* (Andrić); б) *Мушела повторјовац рухи, а бала ше же би з повторјованьом не страцела од своей моци и прицагуюцосци* (Andrić, 1978: 167); в) *И Аска снова и снова повторяла заученные фигуры, боясь, что от этого танец утратит свою магическую силу* (Andrić). Термин ‘узуалност’ се у русистичкој литератури користи као синоним термина ‘хабитуалност’ и ‘итеративност’¹¹, означавајући радње које се понављају и апстраховане су од непосредног протока времена, мада се претпоставља постојање актова реализације који се врше с одређеном учесталошћу (Knjazev, 2007: 152).¹²

Највиши степен генерализације постиже се (3) *временском уопштеношћу*: говорник је експонент људи уопште; према томе, субјекат је

¹⁰ Просто (рус. *простая повторяемость*) и обично (узуално) понављање (рус. *обычная (узуальная) повторяемость*) И. Смирнов одређује као типове итеративности (Smirnov, 2010c: 106–115).

¹¹ С. Танасић итеративе назива „бесконачним мноштвом”; време вршења радње итератива није ограничено, а временска специфика огледа се само у постојању три временска плана (Tanasić, 1996: 26)

¹² Дакле, временска нелокализација је шири појам, па је свака хабитуална ситуација временски нелокализована, али не и обротно.

обавезно генерички, као и објекат, уколико је присутан. Глагол је најчешће у садашњем времену, премда у оквиру пословица и изрека може бити и у прошлом или будућем: (12) а) *Тела се на хладноћи скупљају* – **Тела су се на хладноћи скупила* (б) *Цела ше на жимним сцагую* – **Цела ше на жимним сцагли*; в) *Тела на холоде сжимаются* – **Тела на холоде сжались*); (13) а) *Сит гладном не верује* – *Никад сит гладном није веровао* – *Никад сит гладном неће веровати* [поверовати] (б) *Сити гладному не вери* – *Нігда сити гладному не верел* – *Нігда сити гладному не будзе вериц*; в) *Сытый голодному не верит* – *Сытый голодному никогда не верил* – *Сытый голодному никогда не поверит* [будет верить]).

Будући да се у приповеци која представља наш корпус описује конкретни догађај у целости лоциран у прошлости, дати тип временске нелокализације не појављује се често. Наредним примером се догађај (балетска игра) смешта у будућност, без дефинисања временског ограничења и са тренутком говора као „тачком одмеравања”, иако је употребљен глагол у садашњем времену уз детерминатор *и данас*, па сматрамо да је одговарајући за илустрацију датог типа нелокализованости: (13) а) *И данас, после толико година, игра се тај њен чувени балет у ком уметност и воља за отпором побеђују свако зло, па и саму смрт* (Andrić); б) *И нешка, после теліх рокох, танцуе ше тот ей виславени балет у котрим уметносоц и воля за одупераньом победзую кажде зло, та и саму шмерц* (Andrić, 1978: 172); в) *Но и по сей день, спустя много лет после ее смерти, со сцены не сходит ее знаменитый балет, в котором искусство и воля побеждают всякое зло и даже самую смерть* (Andrić).

2.4. Временска нелокализованост кореспондира са различитим модалним елементима потенцијалног реализовања ситуације, те се издвајају следећи типови (Bondarko, 1987: 224–226): (1) уобичајена или уопштена активност са елементима подразумеване могућности или немогућности: *Мало ли се тога људима дешава* [може да се деси]?; *Рад, ред, дисциплина доводе* [могу да доведу] *до успеха*. Оператор (не)могућности је модални глагол, који може бити експлицирана или имплицитно присутна компонента исказа, уп.: (14) а) *Био је почетак јесени са још јаким сунцем* [...] *и топлим кишама од којих се ствара* [може да се створи] *радосна дуга изнад влажних и обасјаних предела* (Andrić); б) *Бул початок ешені зоз ище моцним слунком* [...] *и цеплима краткима диждами од котрих ше прави радосна дуга над влажнима и ошвиценима преділами* (Andrić, 1978: 165–166); в) *Стояла ранняя осень с еще яркими солнечными днями* [...] *и теплыми короткими*

дождями, которые перекидывали сверкающую радугу над влажными, светлыми просторами (Andrič).

Даље, издваја се и (2) уобичајена или уопштена активност чија стална (не)могућност остварења чини особину субјекта (или класе субјеката): *Животиње нападају [могу да нападну] у самоодбрани; Храбри не нападају [не могу да нападну] слабије од себе.* (15) а) *А игра је најплементитија од свих вештина, једина код које се служимо искључиво својим рођеним телом* (Andrič); б) *А танец то најблагороднейша од ишциких схопноцох, едина при котрей ше служиме виключно зоз своім власним целом* (Andrič, 1978: 165); в) *К тому же балет – самый благородный вид искусства, в котором превыше всего ценится то, что дано человеку природой* (Andrič).

Поред наведених, у приповеци *Аска и вук* може се идентификовати и модална компонента (3) уобичајене или уопштене активности са елементима неизбежности будућих реализација, тј. говорник изражава увереност да ће се одређена активност десити и у будућности. Сматрамо да се у примеру (16) неизбежност реализује кроз узрочно-последичну везу активности, тј. спуштање низ стрмину као неминовна реакција када се на такав терен наиђе, и, с друге стране, вук који иде за Аском јер би у супротном изгубио из вида свој плен: (16) а) *Кад би наишла на отворену стрмину, спустила би се стрмоглавце, опонашајући смелу скијашицу... А вук би се сашуљао за њом што брже може, само да не изгуби из вида ништа од игре* (Andrič); б) *Кед би наишла на отворену прикрину, спуцела би ше каркиламуци, подражуюци имелу скияшкы... А вовк би ше зошмикнул за ню цо швидше мог, лем же би не страцел з виду ніч зоз танцу* (Andrič, 1978: 169–170); в) *И, выскочив на край обрыва, вихрем неслась с него вниз по тропе, напоминая бесстрашную лыжницу... Волк бесшумно скользил за Аской, стараясь не пропустить ни одного движения поразительного танца* (Andrič). У српском и у русинском језику реч је о модалној (погодбеној) употреби потенцијала уз везник *кад*, будући да је и протазни и аподазни предикат исказан тим обликом (Tanasić, 2007: 17–18).

2.5. На основу карактеристика семантичке категорије (не)локализованости активности (ситуације), које су доступне у релевантној литератури посвећеној датој проблематици, као и примера из самог корпуса, можемо потврдити да су приликом детерминације (не)локализованости у

исказу значајни следећи чиниоци: временски план радње (тј. прошлост, садашњост и будућност), вид глагола и глаголски облици¹³, те типови субјеката и објеката; док модалне компоненте помажу да се лакше идентификује временска нелокализованост.

3. Када је пак реч о анализи специфичности временске (не)локализације на корпусу приповетке *Аска и вук*, коју смо посматрали у реченицама где се реализују глаголи са морфемом *се* у српском језику те еквиваленте датих структура у преводу на русински и руски језик, анализа корпуса је показала да се „чиста” нелокализација појављује у 27 случајева у српском језику са 100% преносом на русински језик, док, када је реч о руском језику, често нису присутни глаголи којима би се могло пренети значење српских лексема или се значење ситуација преноси знатно измењеним лексичким саставом¹⁴. Под *чистом нелокализацијом* подразумевамо само реализацију наведеног типа временске детерминације у (најчешће сложеној) реченици, па се успостављају различити односи међу догађајима формално означеним глаголима. С друге стране, 19 случајева у корпусу на српском језику представља семантичку категорију локализованости, док се у 11 у оквиру једне реченице двама глаголима означавају како локализованост тако и нелокализованост.

4. С обзиром на особине граматичког система српског језика, условно смо издвојили неколико специфичности када је реч о реализовању локализованости. Наиме, поред типичних случајева, када се она означава глаголом свршеног вида у српском и русинском, као и у руском (премда у одређеним примерима није употребљен постформант *-ся* нити друга форма еквивалентна морфемама *се* и *ше*)¹⁵, може се издвојити неколико друкчијих.

¹³ Посебно се мисли на потенцијал, чија је реализација у приповеци врло фреквентна, којим се изражава хабитуалност са најмање ограничења у употреби (Veljović, 2017: 46). Да је вид глагола важан за реализацију нелокализованости показује и то што се хабитуалност може представити и помоћу транспонованог презента глагола свршеног вида, док се на плану прошлости она представља глаголима несвршеног вида (Tanasić, 1996; 2005: 381; Veljović, 2017: 46).

¹⁴ Понекад је у руском преводу реч о нелокализованој, док су у српском и русинском језику у питању временски локализоване ситуације.

¹⁵ Уп. нпр.: а) *Крв се у Аски следила и ножице су под њом одрвенеле* (Andrić); б) *Крв се у Аски стидла а ножи под њу здрвенели* (Andrić, 1978: 166); в) *Крoвь похолодела в Аскиных жилах, а ноги одрвенели* (Andrić).

4.1. Први условни квалитативни тип издвојили смо јер адвербијали попут *најпре* (17) и *унапред* (18) носе фазну вредност која имплицира неуспешност или кратко трајање радње означене глаголом било свршеног (у 17) било несвршеног вида (у 18): (17) а) *Мајка се најпре одлучно одупрла*; б) *Мац ше насампредз одлучно одупарла* (165); в) *Сначала Айя упорно сопротивлялась*. (18) а) *Али познавајући нарав своје кћери, унапред је знала да се њеној жељи неће моћи дуго одупирати* (Andrić); б) *Але познаоци натуру својој дзивки, напредок знала же ше ей жаданю не годна дуго одуперац* (Andrić, 1978: 165); в) *Заботливая и добропорядочная мать, Айя отговаривала свою дочь, хотя заранее знала, что долго противостоять упрямству Аски она не в силах* (Andrić).

4.2. Други условно издвојени квалитативни тип подразумева реализацију глаголских прилога, којима се активност „везује” за извршење неке референтне активности означене глаголом у независној реченици, а оба облика функционишу у оквиру једног временског плана: (19) а) *Уписала је малу у балетску школу, надајући се да ће тако можда донекле укротити њен урођени немир...* (Andrić); б) *Уписала малу до овчей балетней школи, надаваоци ше же так можебуц дакус укроци ей уродзени нсмир...* (Andrić, 1978: 165); в) *В конце концов мать отступилась и отдала Аску в балетное училище, втайне надеясь укротить своей уступчивостью строптивый характер дочери...* (Andrić). (20) а) *Дошли су до ивице шуме и ту су мало оклевали, питајући се у ком правцу да крену* (Andrić); б) *Дошли ту рубу леса и ту дакус оклевали, питаоци ше же у котрим напряме руша* (Andrić, 1978: 170); в) *Дойдя до опушки леса, чабаны помедлили, совещаясь, в каком направлении двинуться дальше* (Andrić).

4.3. Трећи подтип обухвата безличне маркере субјективне процене попут (не) *може се* X¹⁶ или (не) *чини се* X. Оба подразумевају да је исказ у којем се користе резултат ранијих сазнања. Примери (21) и (22) показују да се наведена конструкција јавља у русинском језику уз присутна еквивалентна морфосинтаксичка средства, док се у руском ни на који начин не реализује: (21) а) *Ту је трава била, како се Аски чинило, нарочито сочна и што дубље у шуму, све сочнија* (Andrić); б) *Ту трава була, як ше Аски видзело, особліво соковита и цо глібше до леса, више соковитиша* (Andrić, 1978: 166); в) *Здесь трава показалаь Аске на редкость сочной и чем дальше в лес, тем вкуснее* (Andrić). (22) а) *Не би се могло рећи да је Аја била*

¹⁶ X представља допуну којом се конкретизује значење датог израза.

равнодушна према замеркама и оговарањима оваца и овнова у тору и на паши... (Andrić); б) *Не могло би ше повесц же Ая була равнoдушна спрам пригваркох и огваряных овцох и баранох у аклю и на паши...* (Andrić, 1978: 165); в) *Конечно, Айя не оставалась равнодушной к тем нареканиям, которые ей приходилось выслушивать от овец и в загоне и на пастбище...* (Andrić).

5. Када је пак реч о нелокализованости, истаћи ћемо одређене запажене специфичности без посебног осврта на раније у раду дате примере или класификацију.

5.1. Наиме, имајући на уму врсту текста из којег су ексцерпирани примери, те чињеницу да је реч о опису конкретнoг догађаја из прошлости, не изненађује претежна употреба глагола несвршеног вида у прошлом времену и потенцијалу. Поред тога, запазили смо да су субјекти у највећем броју случајева конкретни, што сугерише да је реч о тзв. простом понављању или пак узуралности.¹⁷ Уп.: (23) а) *Морала је да понавља покрете, а бојала се да понављањем не изгубе од своје снаге и привлачности* (Andrić); б) *Мушела повторйовац рухи, а бала ше же би з повторйованьом не страцела од својей моци и прицагуюоџоци* (Andrić, 1978: 167); в) *И Аска снова и снова повторяла заученные фигуры, боясь, что от этого танец утратит свою магическую силу* (Andrić).

Из доступних примера може се закључити да се ради о имплицатури дугог трајања, што се у примеру (24) препознаје по фазном оператору почетка активности – глаголу несвршеног вида *почињати*: (24) а) *Време пролази, вук још гледа и чека, али већ почиње да се приближава, а пред њом су немилосрдно затворена сва даља знања класичне игре...* (Andrić); б) *Час преходзи, вовк ище патри и чека, але уж ше почина приближовац, а пред ню немилосердно заварти ишцки дальши знания класичного танцу...* (Andrić, 1978: 167); в) *Время шло. Волк продолжал не отрываясь смотреть на танцовщицу, но начал постепенно приближаться* (Andrić).

¹⁷ У поређеним језицима не долази увек до поклапања када је реч о (не)локализованости. Уп. следећи пример, где се у српском и русинском ситуација препознаје као нелокализована, док је у руском локализована, а и употребљени глаголи су свршеног вида: а) *Присећала се да треба да позове своје, и отварала је уста, али гласа није било* (Andrić); б) *Здогадовала ше же треба же би доволала својх, и отверала уста, але гласа не було* (Andrić, 1978: 166); в) *Она вспомнила, что надо позвать на помощь, и открыла было рот, но голоса не было* (Andrić).

5.2. У приповеци *Аска и вук* ретко се среће генерички субјекат, а махом је представљен безличним пасивним реченицама: (25) а) *По свету се писало и причало и певало о том како је овчица Аска надиграла и преварила страшног вука* (Andrić); б) *По швецџе ше писало и приповедало о тим же як овечка Аска надтанцовала и спрџведла страшногo вoвкa* (Andrić, 1978: 172); в) *Вџџ мир расказывал, писал и пџл о том, как молодая овечка вышла победитџлем в поединке со страшным волком* (Andrić). (26) а) *И данас, после толико година, игра се тај њџн чувџени балџет у ком уметност и воља за отпором побеђују свако зло, па и саму смрт* (Andrić); б) *И нешка, после телџх рокох, танцуџе ше тот џй виславџени балџет у котрим уметносу и воља за одупџраньом побџдзую кажде зло, та и саму шмерџ* (Andrić, 1978: 172); в) *Но и по сеџ день, спустя много лет после џе смерти, со сџены не сходит џе знаменџтый балџет, в котром искусуство и воља побеждают всякое зло и даже самую смерть* (Andrić).

5.3. У појџединим примерима истовремено се реализују и локализованост и нџлокализованост. Такав је случај сложене реченице са условним значџњем, где се налазе нџлокализовани у времену предикати, те сам исказ у том сегменту има модални карактер. С другџе стране, у независној се налазе глаголи свршеног вида, којима се процџси или активности локализују. У примеру који слџди услов да би се живџло представља игра: (27) а) *Знање изневерило, школа не уме ништа више да јој каже, а ваља живџети и, да би се живџло, – играти* (Andrić); б) *Знанџ зневерџло, школа не зна вџецџй нџч цо би џй повџдла, а треба жиџи и, же би ше жиџло, – танцоваџ* (Andrić, 1978: 167); в) *Школьные знания, честно сослужив свою службу, тепџрь ничџм не могли џй помџчь. Они изменили џй, но Аске хотџлось жить, а чтобы жить, надо было танцевать* (Andrić).

Осим тога, нџлокализованост у независној реченици може бити и лексџчки додатно означџна (уп. прилог *дуго / длуго / долго*), али се у супротној даје информација која анулира ту темпоралну карактеристику: (28) а) *Аска је дуго боловала и споро се опорављала од страшног доживљаја, али су њџна младост и воља за животом, мајџина добра неџа, и опште саучџише свих становника Стрмих Ливада најпосле савладали болџст* (Andrić); б) *Аска длуго хоровала и помали виздрављовала од страшног дожиџа, але џй младосџи и воља за животом, маџџерино добре допатране, и обџце сочувство шиџких житџльџх Стрмих Ливадох конечно звладали хороту* (Andrić, 1978: 171); в) *Аска долго не могла оправџться после страшног случая, которџй довелось џй пережить, но молодость, жажда жизни, нежная забота*

матери и единомушное участие всех обитателей Крутых Лугов побороли болезнь (Andrić).

6. Закључне напомене. Спроведена анализа временске (не)локализованости на корпусу приповетке *Аска и вук* И. Андрића и превода на русински и руски језик показала је већи степен подударача у српском и русинском језику, него у руском и српском. Наиме, еквивалентност обухвата, поред реализације саме (не)локализованости, и лексичко-граматичка средства којима је дата категорија изражена, као и знатно мање присутне лакуне, чему свакако доприноси територијална блискост и дуготрајни контакт ових двају језика, што је резултирало утицајем српског језика на русински. Културна интерференција, без сумње, имплицира богаћење лексичког фонда, што може бити један од узрока поклапања који је идентификован у грађи.

Настојали смо да ексцерпирани примери који садрже глаголе са морфемом *се* (*ше* или постформантом *-ся*), и остварују се на плану прошлости (доминантни облици су прошло време и потенцијал), прилагодимо класификацији доступној у литератури, приликом чега је закључено да је у корпусу заступљенија нелокализација, тј. просто понављање или узуалност, а да се временска уопштеност ретко среће. Као специфичност нелокализације у анализираном делу истакли бисмо оне случајеве када се у реченицама са условним значењем препознају и локализација и нелокализација као посебно занимљиве за потоња истраживања.

Иако за локализацију важи да је мање комплексна од нелокализације, на основу доступне грађе условно смо издвојили три квалитативна типа (када се у контексту налазе безлични маркери субјективне процене, адвербијали са фазном вредношћу која имплицира неуспешност или краткотрајност, као и глаголски прилози којима се активност „везује” за другу, референтну).

Истраживањем је потврђена теза да (не)локализованост јесте својствена (макар имплицитно) сваком исказу, да су вид глагола, конкретни облици и тип субјекта (конкретни или генерички) значајнији од самог временског плана, с обзиром на то да се радња у оквирима истог временског плана може сврстати у оба типа посматране семантичке категорије. Даљим испитивањима требало би обухватити и друге жанрове (новинске текстове, коментаре читалаца на разне теме са интернета, те разговоре (дијалоге)),

чиме би се могао употпунити опис ове категорије, имајући на уму да наведене врсте корпуса нису биле до сада претерано заступљене.

Tijana Balek

ON TEMPORAL (NON)LOCALIZATION IN SLAVIC LANGUAGES ON THE
EXAMPLE OF SHORT STORY *ASKA I VUK* BY IVO ANDRIĆ AND THE
TRANSLATION INTO RUTHENIAN AND RUSSIAN

Summary

This paper is devoted to the analysis of the semantic category of temporal (non)localization in Serbian, Ruthenian and Russian on the material of the short Ivo Andrić's story *Aska i vuk*. Special attention is paid to verbs with the morpheme *se* (*še* or postformant *-sja*). In the first part of the paper, a brief overview of the theoretical viewpoints is given, citing examples from the corpus where possible; and in the second part, we present the specifics of the excerpted material, which, according to our observations, have not been explicitly pointed out in the literature so far. We distinguished three possible qualitative types of temporal localization and indicated specific cases of temporal non-localization in the analyzed text. The research confirmed the thesis that (non)localization is inherent (at least implicitly) to every statement, that in Slavic languages aspect of the verb and concrete forms are more significant than the timeline itself, considering that the action within the same timeline can be classified in both type of the observed semantic category.

Key words: temporal localization, temporal non-localization, subjects, verbal aspect, Serbian, Russian and Ruthenian languages.

ЛИТЕРАТУРА

- Ahapkina, Ja. È. (2007). Tipy vremennoj lokalizovannosti na rannem ètape reèevogo ontogeneza. V: Cejtin, S. N. (otv. red.) (2007). *Semantièeskie kategorii v detskoj reèi*. Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija. 49–77. (Cyrillic)
- Bondarko, A. V. (1987). Vremennaja lokalizovanost'. V: Bondarko, A. V. (otv. red.) (2007). *Teorija funkcional'noj grammatiki. Vvedenie. Aspektual'nost'. Vremennaja lokalizovanost'. Taksis*. Leningrad: Izd-vo Nauka. 210–233. (Cyrillic)
- Bondarko, A. V. (2007). O vzaimosvjazjah komponentov aspektual'no-temporal'nogo kompleksa. *Acta Linguistica Petropolitana. Trudy instituta lingvistièeskih issledovanij*, № 1, T. 3, 37–49. (Cyrillic)
- Knjazev, Ju. P. (2007). *Grammatièeskaja semantika. Russkij jazyk v tipologièeskoj perspektive*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury. (Cyrillic)

- Mathanova, I. P. (2012). Specifika vremennoj lokalizovannosti / nelokalizovannosti v russkikh vyskazyvanijah s semantikoj povedenija. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologija*, №3(19), 30–39. (Cyrillic)
- Plotnikova, E. V. (2012). Kategorija vremennoj lokalizovannosti v vyskazyvanijah obobšennno-ustupitel'nogo tipa. *Vestnik ČGPU im. I. Ja. Jakovleva*, № 1 (73), Č. 2, 132–136. (Cyrillic)
- Smirnov, I. N. (2010a). Semantika kačestvennosti v situacijah vnevremennosti (na materiale sovremennogo russkogo jazyka). *Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta im. A. I. Gercena*, 124, 217–225. (Cyrillic)
- Smirnov, I. N. (2010b). Kategorija vremennoj lokalizovannosti/nelokalizovannosti dejstvija i ee vzaimodejstvie s temporal'nost'ju i aspektual'nost'ju. *Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta im. A. I. Gercena*, 126, 186–194. (Cyrillic)
- Smirnov, I. N. (2010c). Kratnost' glagol'nogo dejstvija i sredstva ee vyraženiija v sovremennom russkom jazyke. *Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta im. A. I. Gercena*, 137, 106–115. (Cyrillic)
- Smirnov, I. N. (2011a). Protivopostavlenie dejstvij po priznaku lokalizovannosti / nelokalizovannosti vo vremeni: spornye slučai istolkovanija. *Vestnik Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta im. A. S. Puškina*, № 1, T. 1, 75–83. (Cyrillic)
- Smirnov, I. N. (2011b). Vyraženie intervala v situacijah neograničennno-kratnogo dejstvija (na materiale sovremennogo russkogo jazyka). *Vestnik Čerepoveckogo gosudarstvennogo universiteta*, № 3, T. 1, 61–65. (Cyrillic)
- Smirnov, I. N. (2011c). Priznak vremennoj lokalizovannosti / nelokalizovannosti dejstvija v aspektual'noj semantike russkogo glagola. *Sibirskij filologičeskij žurnal*, 2, 172–180. (Cyrillic)
- Tanasić, S. (1996). *Prezent u savremenom srpskom jeziku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU. (Cyrillic)
- Tanasić, S. (2005). Sintaksa glagola. U: Ivić, M. (ur.) (2005). *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica*. Beograd–Novi Sad: Institut za srpski jezik SANU–Matica srpska. 345–476. (Cyrillic)
- Tanasić, S. (2007). Iz problematike rečenica sa veznicima *kad, dok i čim*. *Naš jezik*, knjiga XXXVIII, sveska 1–4, 15–26. (Cyrillic)

- Varlamova, V. V. (2017). Vremennaja lokalizovannost' kak osobaja kategorija sovremennogo russkogo jazyka. *European research*, 7(30). Preuzeto 30. 08. 2022. sa <https://cyberleninka.ru/article/n/vremennaya-lokalizovannost-kak-osobaya-kategoriya-sovremennogo-russkogo-yazyka> (Cyrillic)
- Veljović, B. (2017). Obeležavanje prošlih ponavljanih radnji u pripovetkama Ćamila Sijarića. *Ishodišta*, 3, 45–61. (Cyrillic)

ИЗВОРИ

- Andrič, I. *Aska i volk*. Preuzeto 31. 08. 2022. sa https://bookscafe.net/read/andrich_ivo-aska_i_volk-165100.html#p1 (Cyrillic)
- Andrič, I. (1978). *Pripovedki*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Andrić, I. *Aska i vuk*. Preuzeto 01. 09. 2022. sa <https://gimnazijadg.files.wordpress.com/2016/09/aska-i-vuk.pdf> (Cyrillic)

